M.F.Axundov
Kitabxanası

Bizim hər birimiz - ictimai xadimlər, siyasətçilər, cəmiyyətdə nüfuz sahibləri olan insanlar çalışmalıyıq, elə etməliyik ki, gələcəkdə xalqlararası əlaqələr daha da güclənsin. Buna böyük ehtiyac vardır. Bu, sadəcə olaraq bir şüar deyildir. Sadəcə olaraq indi dəbdə olan ifadələr deyildir. Bu, zərurətdir. Biz bunu ölkəmizdə görürük.

İlham ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Ədəbiyyat qəzeti

ادبیات قزتی

www.edebiyyatqazeti.com

14 oktyabr 2011-ci il № 38 (3789) 1934-cü ildən çıxır Qiyməti 30 qəpik

Mətbuatdan məlum olduğu kimi, oktyabrın 10-da Bakıda, "Gülüstan" sarayında "XXI əsr: ümidlər və çağırışlar" devizi ilə Beynəlxalq Humanitar Forum öz işinə başladı.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva Forumun açılış mərasimində və birinci plenar iclasında iştirak edirdilər.

Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumu ən geniş humanitar əməkdaşlıq məsələlərinin müzakirə edildiyi nüfuzlu bir məkandır. Mədəniyyətlər, sivilizasiyalar və konfessiyalar arasında zəngin əməkdaşlıq ənənələri olan Azərbaycan bu formatda tədbirlərin keçirilməsi üçün ideal yerdir. Forumun keçirilməsi haqqında qərar 2010-cu ilin yanvarında Bakıda keçirilən Humanitar Əməkdaşlıq üzrə Birinci Azərbaycan-Rusiya Forumunda qəbul edilmişdir.

Forumun işində 20-dən çox ölkənin və nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri, o cümlədən mədəniyyət və incəsənət xadimləri, aparıcı kütləvi informasiya vasitələrinin rəhbərləri, ictimai xadimlər iştirak ediblər.

Dövlətimizin başçısı forumun açılışında nitq söylədi.

"Elə etməliyik ki, gələcəkdə xalqlararası əlaqələr daha da güclənsin"

Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyev forum iştirakçılarına - hörmətli qonaqlarımıza müraciətlə dedi:

- Mən sizin hamınızı Azərbaycanda salamlayıram. Azərbaycana xoş gəlmisiniz.

Bu gün və sabah Bakıda çox əlamətdar forum işləyəcəkdir. Foruma gəlmiş bütün qonaqlar bizim əziz qonaqlarımızdır. Əminəm ki, bu iki gün ərzində forum çərçivəsində aparılacaq fikir mübadiləsi, səslənəcək təkliflər humanitar sahədə əməkdaşlığın daha da dərinləşməsinə xidmət göstərəcəkdir.

Deyə bilərəm ki, Bakı Birinci Beynəlxalq Humanitar Forumunun keçirilməsi ilə bağlı təşəbbüsü Rusiya və Azərbaycan ziyalıları irəli sürmüşlər. Rusiya və Azərbaycan rəhbərliyi də bu təşəbbüsü dəstəkləmişlər. Deyə bilərəm ki, ölkəmizdə son illər ərzində mütəmadi qaydada humanitar əməkdaşlığa dair beynəlxalq tədbirlər keçirilir. 2008-ci ildən Bakı prosesi başlamışdır. Bakı prosesinin təməli 2008-ci ildə qoyulmuşdur. O vaxt Bakıda Avropa Şurasına üzv Ölkələrin Mədəniyyət Nazirlərinin Toplantısına biz İslam Əməkdaşlığı Təşkilatının nümayəndələrini, nazirləri dəvət etmişdik və ilk dəfə olaraq birgə beynəlxalq tədbir keçirilmişdir. 2009-cu ildə isə İslam Əməkdaşlığı Təşkilatına üzv ölkələrin nazirlərinin Bakıda keçirilən toplantısına Avropa Şurası ölkələrinin nazirləri də dəvət edilmişdi. Yəni artıq bu ənənə başlamışdı. 2010-cu ildə Bakıda Dünya Dinləri Liderlərinin Zirvə Görüşü keçirilmişdir və mən o tədbiri çox yaxşı xatırlayıram. Həm müzakirələr, eyni zamanda, qəbul edilmiş qərarlar sivilizasiyalararası dialoqun möhkəmlənməsinə dəyərli töhfəsini vermişdir. Keçən il isə paytaxtımızda, eyni zamanda, digər beynəlxalq tədbirlər keçirilmişdir. Nəhayət, bu ilin aprel ayında Bakıda Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumunun keçirilməsi də əlamətdar hadisə kimi tarixdə qalmışdır. Yəni bu, artıq gözəl ənənədir.

Mən ümid edirəm ki, bugünkü tədbir və ondan sonrakı görüşlər və Azərbaycanda keçiriləcək növbəti beynəlxalq forumlar arzularımızı reallığa çevirəcəkdir. Arzularımız ondan ibarətdir ki, bütün dünya xalqları, bütün ölkələr bir-biri ilə daha da səmimi münasibətdə olsunlar, qarşılıqlı anlaşma daha da dərinləşsin, beynəlxalq əməkdaşlıq üçün daha da əlverişli şərait yaradılsın.

Təsadüfi deyil ki, bütün bu tədbirlər, humanitar sahədə aparılan islahatlar Azərbaycanın adı ilə bağlıdır. Çünki əsrlər boyu Azərbaycanda müxtəlif mədəniyyətlərə mənsub olan xalqlar bir ailə kimi yaşamışlar. Bütün dövrlərdə Azərbaycanda hökm sürən ictimai-siyasi quruluşdan asılı olmayaraq, bütün xalqlar bir ailə kimi yaşamışlar. Heç vaxt Azərbaycanda milli, yaxud dini zəmində heç bir qarşıdurma, anlaşılmazlıq olmamışdır. Heç vaxt ayrı-seçkiliyə yol verilməmişdir və bu gün müstəqil Azərbaycan bu ənənələrə sadiqdir.

Hesab edirəm, bizim təcrübəmiz əyani şəkildə göstərir ki, müxtəlif mədəniyyətlərə, müxtəlif dinlərə mənsub olan xalqlar mehribanlıq, sülh, əməkdaşlıq şəraitində yaşaya bilərlər. Yəni ölkəmizdə bu səpkidə keçirilən tədbirlərin ənənəvi xarakter alması təbiidir və mən çox şadam ki, dəvətimizi qəbul edib forumda iştirak edən görkəmli ictimai xadimlər bu gün bizim qonaqlarımızdır. Əminəm ki, forum çərçivəsində aparılan diskussiyalar, yaradılacaq təmaslar bizi daha da sıx birləşdirəcəkdir. İndiki zəmanədə, qloballaşan dünyada belə tədbirlərin keçirilməsinin çox böyük əhəmiyyəti vardır.

Azərbaycanın coğrafi vəziyyəti təbii ki, ölkənin inkişafına da təsirini göstərmişdir. Azərbaycan o ölkədir ki, burada mədəniyyətlər, sivilizasiyalar görüşür, birləşir. Bizim gücümüz birliyimizdədir. Milli və dini müxtəlifliyimiz bizim gücümüzü daha da artırır. Azərbaycan çoxmillətli və çoxkonfessiyalı bir ölkədir. Bütün dinlərin nümayəndələri bərabər hüquqa malikdir. Bütün dini abidələr dövlət tərəfindən qorunur, bərpa edilir və eyni zamanda, tikilir. Ölkəmizdə müstəqillik dövründə yaşanan sabitlik və dostluq abhavası əlbəttə ki, bu gün Azərbaycanı regional ölkə kimi daha da gücləndirir.

Ölkəmizdə aparılan bütün islahatlar - istər siyasi, istər iqtisadi islahatlar bir məqsədi güdür ki, Azərbaycan vətəndaşları daha da yaxşı yaşasınlar, Azərbaycan öz gücünü artırsın və bunu etmək üçün təkcə iqtisadi islahatların aparılması kifayət deyildir. Bunu etmək üçün cəmiyyətdə çox sağlam iqlim olmalıdır. Bunu etmək üçün əlbəttə ki, Azərbaycanda bütün xalqlar həmişə olduğu kimi, mehribanlıq və əməkdaşlıq şəraitində yaşamalıdır.

Azərbaycanın tarixi və keçmişi göstərir ki, bunu etmək mümkündür. Bu gün Azərbaycan müstəqil ölkə kimi həm Avropa Şurasının, həm də İslam Əməkdaşlığı Təşkilatının üzvüdür. Azərbaycan nadir ölkələrdəndir ki, hər iki təşkilatda üzvdür və eyni zamanda, fəal üzvdür. Sivilizasiyaları, dünya dinlərini birləşdirmək, əməkdaşlığı dərinləşdirmək üçün hesab edirəm ki, bizim ölkə kifayət qədər böyük səylər göstərir. Ən önəmlisi ondan ibarətdir ki, bu səylər öz nəticəsini verməkdədir. Çünki əgər belə olmasaydı, Azərbaycanın bu sahədəki təcrübəsi maraq doğurmazdı.

Bakı prosesi 2008-ci ildən bu günə qədər uğurla inkişaf edir. Əminəm ki, növbəti illərdə bu proses çərçivəsində əlavə tədbirlərin keçirilməsi bizim işimizə böyük dəstək olacaqdır.

Bizim ölkədə bütövlükdə bütün dövrlərdə humanitar sahəyə çox böyük diqqət göstərilmişdir. Bu gün də bu sahə hökumətimiz üçün prioritet sahədir. Azərbaycanda elmin, təhsilin inkişafı, səhiyyə, mədəniyyət, idman sahələrində yaşanan inkişaf bütövlükdə humanitar sektorun inkişafına xidmət göstərir. Bu sahələr üzrə ölkədə konkret proqramlar vardır. Proqramlar icra edilir. Bu sahə gələcəkdə də prioritet olacaq və biz çalışacağıq ki, nəzərdə tutulan bütün vəzifələr uğurla icra edilsin.

Humanitar sahə hər bir ölkə üçün çox vacibdir. Əlbəttə, humanitar sahəyə daha da böyük diqqət göstərmək üçün ölkənin maliyyə imkanları da olmalıdır. Müstəqilliyimizin ilk illərində biz böyük çətinliklər içərisində yaşamışıq. Azərbaycanda həm iqtisadi, həm siyasi böhran yaşanırdı. Ola bilər ki, 90-cı illərin əvvəllərində bu sahəyə lazımi dərəcədə diqqət göstərilmirdi. Ona görə yox ki, bu diqqətdən kənarda qalmışdır. Ona görə ki, maliyyə imkanlarımız yox idi. Bu gün Azərbaycan dünya miqyasında iqtisadi cəhətdən ən sürətlə inkişaf edən ölkədir. Humanitar sahənin inkişafı əlbəttə ki, bizim üçün prioritetdir. Bu sahəni inkişaf etdirmək üçün bizdə imkanlar vardır. Sirr deyil və hamımız yaxşı bilirik ki, ölkənin gələcəyini və uğurlu inkişafını təmin edən təbii resurslar deyil, humanitar amildir. Ona görə Azərbaycanda təhsilə, elmə qoyulan sərmayə öz nəticəsini verir və verəcəkdir. Bir neçə il bundan əvvəl irəli sürülən, "qara qızıl"ı insan kapitalına çevirək tezisi artıq bu gün reallıqdır. Minlərlə Azərbaycan gənci dünyanın aparıcı ali məktəblərində təhsil alır. Azərbaycanda təhsil sahəsində aparılan islahatlar əminəm ki, yaxın gələcəkdə daha da yaxşı nəticələrə gətirib çıxaracaqdır. Bununla bərabər, elmin inkişafı, gəncləri elmə cəlb etmək üçün konkret proqramlar icra edilir. Bu yaxınlarda qəbul edilmiş "Azərbaycan gəncliyi 2011-2015-ci illərdə" Dövlət Proqramının icrası da bu məqsədi güdür.

Bu gün və gələcəkdə ölkələrin uğurlu inkişafını müəyyən edən elmi-texniki tərəqqidir. Bizim üstünlüyümüz ondan ibarətdir ki, Azərbaycan təbii ehtiyatlarla da zəngin olan ölkədir və biz bu ehtiyatlardan səmərəli şəkildə istifadə edirik. Yoxsulluq şəraitində yaşayanların sayı son 7 ildə Azərbaycanda 5

(Ardı 2-ci səh.)

əlaqələr

Məlum olduğu kimi, görkəmli şərqşünas alim, bir ömürlük zəngin tədqiqatı boyu Şərq-Qərb, ümumən dünya ədəbi-mədəni əlaqələrinin inkişafına böyük töhfə vermiş professor Aida İmanquliyevanın yüksək elmi dəyərə malik əsərləri bu gün də tamamilə aktualdır.

Dünya xalqları mədəniyyətlərinin dialoqu problemlərinin geniş, əhatəli müzakirəsinə çevrilən Bakı forumunun çox dəyərli materialları da hərtərəfli əlaqələr mövzusunun vacibliyini bir daha təsdiqlədi.

Bu günlər anadan olmasının 72-ci ilini dərin ehtiramla qeyd etdiyimiz Aida İmanquliyevanın ilk dəfə 27 ildən artıq bundan əvvəl "Ədəbiyyat qəzeti"ndə ("Ədəbiyyat və incəsənət") dərc olunmuş (1 iyun 1984-cü il) "İki böyük yazıçının eyni adlı əsəri haqda" məqaləsini məmnuniyyətlə əziz oxuculara təqdim edirik.

Materialda ərəb məhcər ədəbiyyatının tanınmış nümayəndəsi Mixail Nüaymənin və görkəmli rus yazıçısı İ.Turgenevin eyni adlı əsərləri - "Atalar və oğullar" - arasında paralellər aparılır.

Aida İmanquliyeva

İki böyük yazıçının eyni adlı əsəri haqda

Böyük ərəb yazıçısı Mixail Nüaymə qısa bir vaxtda Rusiyada yaşamış (1906-1911), rus ədəbiyyatı və mədəniyyətinə yaxından bağlanmışdır. O, Nazaret müəllimlər seminariyasını bitirdikdon sonra beş il Poltavadakı ruhani seminariyasında oxumuşdur. Bu dövr onun bütün yaradıcılığına, bədii-estetik görüşlərinə, dünyabaxışının formalaşmasına, bədii düşüncəsinin səciyyəsinə əhəmiyyətli təsir göstərmişdir.

Alim-şərqşünaslar içərisində ilk dəfə akademik İ.Kraçkovski M.Nüaymənin klassik rus ədəbiyyatı ilə ideya və bədii əlaqələrini qeyd etmişdir. O yazırdı: "Rus ədəbiyyatının yaxşı bilicisi, bu ədəbiyyatın klassik nümayəndələrindən tərbiyə almış, Belinski ideyalarını fikir süzgəcindən keçirib duymuş o, (M.Nüaymə - A.İ.) haqlı olaraq ən böyük ərəb tənqidçilərindən biri hesab olunur".

Rus ədəbiyyatının M.Nüaymə yaradıcılığına təsiri barədə ərəb tənqidçi-ədəbiyyatşünasları da yazırlar. Ədəbiyyatşünas doktor Məhəmməd Yusif Nəcm "Müasir ərəb ədəbiyyatında hekayə" kitabında yazır: "Cəsarətlə demək olar ki, M.Nüaymə rus ədəbiyyatı ənənələrindən tərbiyə almış, Andreyevin, Qoqolun, Turgenevin, Dostoyevskinin, Çexovun, Qorkinin əsərlərini yaxşı bilmişdir. Rus ədəbiyyatına dərindən bələdliyi ona insan ruhunu anlamağa kömək etmişdir".

Poltavada ruhani seminariyasında oxuyarkən M.Nüaymə L.Tolstoy, Turgenev, Dostoyevski, Çexov kimi yazıçıların əsərlərini birnəfəsə oxuyurdu. Belinskinin məqalələri onu xüsusilə həyəcanlandırırdı. O, böyük tənqidçini rus tənqidçilərinin başçısı, ədəbi fəaliyyətdə "həqiqətin, qüdrətin, xeyirxahlığın, gözəlliyin və yazıçı adının yüksəkliyini açıb göstərmiş" mütəfəkkir sayırdı.

Artıq görkəmli yazıçı olanda o, Rusiyadakı təhsil illərini xatırlayaraq yazırdı: "Bu, zəngin ədəbi savad və zənginləşmə illəri idi, fikrimin dolğunluq, hisslərimin alovlanması və ruhumun inkişaf vaxtı idi. Mənim ölkəmin, bütün ərəb ölkələrinin və bütün Şərqin vəziyyətinə gözlərim açıldı - bu fikir xüsusilə incəsənət

(Ardı 3-cü səh.)

Bu sayda

- İctimai-mədəni həyat
- Nazim Hikmət - 110
- Abbas Zamanov - 100
- Anım: Məmməd Araz
- Teatr: "Məcburən doktor"
- Kitablar, rəylər
- Soraqlar. Repertuar səh.2-6

Görkəmli şərqşünas alim Aida İmanquliyevanın xatirəsi yad olundu

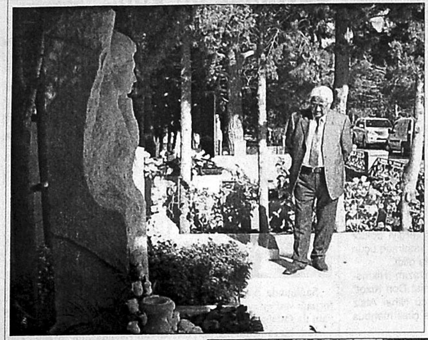

Oktyabrın 10-u XX əsrdə Azərbaycanın dünya elminə bəxş etdiyi görkəmli simalardan biri -şərqşünas alim, tərcüməçi, pedaqoq, filologiya elmləri doktoru, professor Aida İmanquliyevanın dünyaya göz açdığı gündür. Qədirbilən xalqımız hər il bu günü alimin xatirəsinə ehtiram və hörmət əlaməti olaraq silsilə tədbirlərlə qeyd edir.

Oktyabrın 10-da professor Aida İmanquliyevanın ailə üzvləri, yaxın qohumları İkinci Fəxri xiyabana gələrək onun xatirəsini dərin ehtiramla yad etmişlər.

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin (AQUPDK) və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının akademik Ziya Bünyadov adına Şərqşünaslıq İnstitutunun kollektivləri, Milli Məclisin deputatları, respublikanın qadın ictimaiyyətinin nümayəndələri, tanınmış elm xadimləri, ziyalılar da alimin doğum günündə İkinci Fəxri xiyabana gəlmişlər. Görkəmli şərqşünas alimin məzarı üzərinə əklillər və tər gül-çiçəklər düzülmüşdür.

Mərasimdə AQUPDK-nın sədi'i Hicran Hüseynova şərqşünaslıq elminin inkişafında böyük xidmətləri olmuş alimin həm elmi, həm də ictimai fikir tarixindəki rolundan, mənalı ömür yolundan və zəngin yaradıcılığından danışmışdır. Bildirmişdir ki, Aida xanım Azərbaycan şərqşünaslıq elminin korifeylərindən biri, yorulmaz tədqiqatçı, həssas, qayğıkeş, nəcib insan idi. Mühacir ərəb ədəbiyyatını dərindən tədqiq etmiş, şərqşünaslıq elmində silinməz iz qoymuş Aida İmanquliyevanın tədqiqat əsərləri və tərcümələri ədəbiyyat və mədəniyyət xəzinəmizin əvəzolunmaz sərvəti, dünya şərqşünaslığı xəzinəsinə daxil olmuş çox dəyərli araşdırmalardır. İyirmidən artıq ölkəni təmsil edən yeni ərəb ədəbiyyatının ən ciddi tədqiqatçılarından biri A.İmanqul'yeva tarixə ilk müsəlman şərqşünas alim qadın, ilk qadın ərəbşünas, ərəb mühacir ədəbiyyatının tədqiqatçısı, Azərbaycan ərəb ədəbiyyatşünasları məktəbinin yaradıcısı kimi düşmüşdür.

Bildirilmişdir ki, Aida İmanquliyeva 1939-cu il oktyabrın 10-da Bakı şəhərində ziyalı ailəsində anadan olmuş, 132 nömrəli orta məktəbi qızıl medalla bitirmişdir. 1962-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki BDU-nun) şərqşünaslıq fakültəsini müvəffəqiyyətlə başa vuraraq 1966-cı ildə namizədlik, 1989-cu ildə doktorluq dissertasiyaları müdafiə etmişdir. O, ilk azərbaycanlı qadın şərqşünas elmlər doktoru idi. Aida xanım uzun illər Elmlər Akademiyası Şərqşünaslıq İnstitutunun direktoru olmuşdur. O, öz istedadı və əməksevərliyi sayəsində qısa müddətdə keçmiş Sovet İttifaqında yeni ərəb ədəbiyyatının ən tanınmış mütəxəssislərindən birinə çevrilmişdir.

Aida İmanquliyeva nisbətən qısa ömür sürməsinə baxmayaraq, özündən sonra zəngin ədəbi irs qoyub getmiş, fundamental tədqiqatları ilə təkcə Azərbaycan və sovet şərqşünaslığını deyil, eyni zamanda, dünya şərqşünaslığını xeyli dərəcədə zənginləşdirmiş, inkişaf etdirmişdir. Onun ərəb məhcər ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin həyat və yaradıcılığına həsr etdiyi tədqiqatlar öz orijinallığını, zənginliyini, nəzəri dərinliyini, konseptuallığını daim qoruyub saxlayan, buna görə də mütəxəssislərin stolüstü kitablarına çevrilmiş əsərlərdir. Alimin bir çox xarici dillərə tərcümə edilmiş "Yeni ərəb ədəbiyyatı korifeyləri" kitabı onun çoxillik gərgin tədqiqatlarının yekunu, ərəb məhcər ədəbiyyatı haqda yazılmış ən sanballı tədqiqat əsəridir. Kitab ərəb dilinə tərcümə edildikdən sonra ərəb alimləri arasında da geniş maraq doğurmuş, görkəmli mütəxəssislər tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir.

Aida İmanquliyeva keçmiş Sovet İttifaqında və Azərbaycanda yeni ərəb ədəbiyyatı kursunun əsas yaradıcılarından biridir. Fədakar alim bu sahədə böyük əmək sərf etmiş, nəticədə belə bir çətin kursun yaradılmasına nail olmuşdur. Onun bu haqda yazdığı məqalələr, beynəlxalq konfrans və simpoziumlarda etdiyi çıxışlar, uzun illər ərzində BDU-nun şərqşünaslıq fakültəsində oxuduğu yüksək səviyyəli mühazirələr yeni ərəb ədəbiyyatının çağdaş dövrdə daha dərindən öyrənilməsi üçün ən gözəl mənbələrdən, mötəbər elmi vəsaitlərdəndir. Professor Aida İmanquliyeva çox az adama nəsib olan elmi istedadı, təşkilatçılıq qabiliyyəti və pedaqoji fəaliyyəti özündə birləşdirən bir alim idi.

AQUPDK-nın sədri bildirmişdir ki, komitənin "Ərəb filologiyası sahəsində tələbələrin və gənc alimlərin arasında ən yaxşı elmi-tədqiqat əsəri" mövzusunda artıq üçüncü dəfə keçirdiyi müsabiqə ölkəmizdə şərqşünaslıq elminin inkişafına əlavə təkan verəcəkdir. Bu il müsabiqənin münsiflər heyətinə xeyli iş təqdim edilmişdir. Onların arasından seçilmiş üç ən yaxşı işin müəllifi mükafatlandırılacaqdır. H.Hüseynova vurğulamışdır ki, belə bir müsabiqənin keçirilməsi qərarına gəlməyimiz Aida İmanquliyevanın xatirəsini onun adına və yerinə yetirdiyi şərəfli missiyaya layiq şəkildə qeyd etmək, bu gün də aktuallığını itirməyən zəngin ədəbi irsini qoruyub saxlamaq istəyindən yaranmışdır. Aida xanım o qədər qeyri-adi, təkrarsız şəxsiyyət olmuşdur ki, onun adı ilə bağlı hər hansı bir tədbir dərin məna və məzmunu ilə seçilməlidir.

Tədbir AQUPDK-da davam etdirilmişdir.

Elmi sessiya

Oktyabrın 11-də AMEA akademik Ziya Bünyadov adına Şərqşünaslıq İnstitutunda görkəmli şərqşünas alim, professor Aida İmanquliyevanın həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş elmi sessiya keçirilib.

Böyük alimin anadan olmasının 72-ci ildönümünə həsr edilən tədbiri giriş sözü ilə Şərqşünaslıq İnstitutunun direktoru, filologiya elmləri doktoru, professor Gövhər Baxşəliyeva açıb. Gövhər xanım Aida İmanquliyevanın elmi və təşkilati fəaliyyətindən danışıb. Aida xanımın məhcər ədəbiyyatı sahəsində tədqiqatlarından söz açan Gövhər xanım böyük alimin tərcümələrinin hər zaman böyük məhəbbətlə qarşılandığını qeyd edib: "Aida xanım İmanquliyeva Şərq-Qərb qarşılıqlı ədəbi əlaqə və təsiri problemini sistemli şəkildə araşdıran ilk azərbaycanlı alim idi. Şərq və Qərb mədəniyyətlərinin qarşılıqlı təsir və əlaqələrini öyrənərkən alim hər iki ədəbiyyatın ümumbəşəri dəyərlərini əsas götürür, mədəni tərəqqini şərtləndirən amillərə istinad edirdi. Onun tədqiqatları nəticəsində bütün dövrlər üçün aktuallığını saxlayan mütləq bir həqiqət müəyyənləşmişdir: Şərqin bir çox ölkələrinin müasir inkişafı bir gerçəkliyi ortaya qoyur - Qərbin mədəni dəyərləri o zaman yerli zəmində kök sala və onu zənginləşdirə bilər ki, onlar Şərq ənənəsinə və milli xarakterə uyğun formalarda əxz edilsinlər. Alimin çoxsaylı elmi əsərlərində Qərb və Şərq mədəni ənənələrinin sintezi, yaradıcı üslubun inkişafı və yeni bədii cərəyanların təşəkkül tapması tədqiq olunur ki, bu da nəinki ərəb ədəbiyyatının, həmçinin bütün yeni Şərq ədəbiyyatlarının həmin aspektdə öyrənilməsi üçün çox mühüm zəmin yaradır və metodoloji əhəmiyyət daşıyır".

G.Baxşəliyeva çıxışında Aida İmanquliyevanın çoxsaylı və gərgin araşdırmaları sayəsində əldə edilən nəticələri vurğulayıb: "Ərəb məhcər ədəbiyyatı nümayəndələrinin ədəbi yaradıcılığının əhəmiyyəti ondadır ki, onlar Avropa və Amerika ədəbiyyatının etik və bədii dəyərlərini yenilik ruhunda əxz etmiş, yeni formada ifadə etmiş, onların nailiyyətlərini ən yaxşı milli ənənələrlə sintezdə təcəssüm etdirmişlər. "Suriya-Amerika məktəbi"-nin ən istedadlı sənətkarları əcnəbi ədəbiyyatlardan məhz ərəb ölkələrinin ən mühüm ictimai inkişaf tələblərinə cavab verən nailiyyətləri mənimsəmişlər. Bu yazıçıların fəaliyyəti sayəsində XX əsrin əvvəllərində ərəb ədəbiyyatı regional birliklər çərçivəsində qapanıb qalmaq ənənəsini dəf edə və dünya ədəbi prosesinə fəal şəkildə qoşula bilmişdir".

G.Baxşəliyeva Aida İmanquliyevanın pedaqoji fəaliyyətindən də danışıb: "Görkəmli pedaqoq uzun illər Bakı Dövlət Universitetində ərəb ədəbiyyatı fənnindən xüsusi kurs aparıb. Onun bir pedaqoq, elmi rəhbər kimi böyük nüfuzu var idi".

G.Baxşəliyeva Aida İmanquliyevanın Şərqşünaslıq İnstitutunda Ərəb filologiyası şöbəsinə rəhbərliyi dövründə 10-dan çox namizədlik dissertasiyasının müdafiə edildiyini, yüksək ixtisaslı kadrların yetişdirildiyini xüsusi vurğulayıb.

O, həmçinin Aida xanımın Şərqşünaslıq İnstitutunda direktor müavini, direktor kimi çalışdığı dövrdə böyük elmi təşkilatçılıq fəaliyyətindən, görkəmli alimin beynəlxalq elmi konfranslarda Azərbaycan şərqşünaslığını layiqincə təmsil etməsindən danışıb.

Sonra Şərqşünaslıq İnstitutunun Ərəb filologiyası şöbəsinin müdiri, filologiya elmləri doktoru Vilayət Cəfərov Aida İmanquliyevanın elmi irsinin təbliğindən söz açıb. V.Cəfərov bu sahədə görülən işlərdən ötən il Aida xanımın "Məqalələr və tərcümələr" toplusunun çap olunmasını xüsusi qeyd edib. Bu topluda Aida İmanquliyevanın ərəb ədəbiyyatına həsr edilmiş azərbaycanca və rusca elmi məqalələri və ərəb ədəbiyyatından etdiyi tərcümələr dərc olunub.

Vilayət müəllim hazırda ərəbşünaslıq sahəsində görülən bir sıra işlərin Aida xanımın əziz xatirəsinə həsr olunduğunu qeyd edib. Bu sırada o, şöbədə hazırlanaraq çap olunmuş dörddilli tibb terminlər lüğətini, A.İmanquliyevanın dissertantı olmuş Fazil Güneyin məhz o vaxt Aida xanımın məsləhəti ilə başladığı iş üzərində uzun illər çalışaraq bu yaxınlarda "Suriya qadın yazıçılarının əsərlərində qadın emansipasiyası" adı altında təqdim etdiyi kitabı və s. misal çəkib.

V.Cəfərov çıxışında həmçinin Aida İmanquliyevanın dünya şərqşünaslıq mərkəzlərində böyük nüfuza malik olmasından danışıb, görkəmli alimlərin Aida xanım haqqında söylədikləri maraqlı fikirləri xatırladıb.

Tədbirdə Şərqşünaslıq İnstitutunun Türk filologiyası şöbəsinin müdiri, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Xalidə Quliyeva-Qafqazlı çıxış edərək professor Aida İmanquliyevanın əsərlərinin Ukraynada nəşrindən danışıb. Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun Xarici ölkələr ədəbiyyatı və ədəbi əlaqələr şöbəsinin böyük elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Bəsirə Əzizəliyeva Aida İmanquliyevanın tədqiqatlarında mühacir ərəb yazarlarının əsərlərinin elmi təhlilindən söz açıb. "Azəri-News" qəzetinin baş redaktoru, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Fazil Abbasov Aida xanım haqqında xatirələrini danışıb.

Vüqar MƏMMƏDOV

İki böyük yazıçının eyni adlı əsəri haqda

(Əvvəli 1-ci səh.)

və ədəbiyyatın vəziyyətinə aid idi".

Rus ədəbiyyatı M.Nüaymeyə öz vətənindəki gerilik və ətaləti başa düşməyə və hiss etməyə kömək etdi, hər bir milli ədəbiyyat öz inkişafında, bu inkişafın müəyyən mərhələsində bu və ya digər dərəcədə başqa ədəbiyyatın təsirini hiss edir. Bu da çox təbiidir, çünki hər bir milli ədəbiyyat başqa ədəbiyyatlardan təcrid halda inkişaf edərsə, yəqin ki, yoxsullaşar.

Bununla belə demək lazımdır ki, ədəbi təsir və əlaqələr nə qədər qabarıq şəkildə özünü gostərsə də, hər bir böyük yazıçının öz üslubu var və bu üslub da öz növbəsində müəyyən dərəcədə milli ədəbiyyatın ideya-estetik özünəməxsusluğunu təyin edir

Bəs ərəb Şərqinin gorkəmli yazıçısı M.Nüaymənin yaradıcılığına rus ədəbiyyatının təsiri necədir? Əvvəla, qeyd etmək lazımdır ki, bu təsir çoxplanlı idi. İlk növbədə M.Nüaymə qabaqcıl, mütərəqqi düşüncəli rus klassiklərindən qıdalanmış, onların fikir tərzini anlayıb mənimsəmiş və öz bədii əsərlərində konkret şəkildə əks etdirmişdir. Nüaymənin əsərlərindəki motivlər, süjet xətləri, fabula, kompozisiya, əsas obrazlarla görkəmli rus klassikləri arasında yaxınlıq tapmaq olar. Lakin rus ədəbiyyatının M.Nüaymə yaradıcılığına təsirinin mahiyyəti onunla təyin olunmur. Bu təsir daha dərindədir. M.Nüaymə rus ədəbiyyatına öz yaradıcılıq metoduna, bədii-estetik meyarına, ədəbiyyatın məqsədinə baxışına görə minnətdardır.

Bu fikri təsdiq etmək üçün konkret misallara müraciət edək. M.Nüaymənin ən yaxşı əsərlərindən biri olan "Atalar və oğullar"a nəzər salaq. Elə əsərin adından belə güman etmək olar ki, bu əsər ideya məzmununa, hadisələri qiymətləndirmə mövqeyinə, konfliktinə görə İ.Turgenevin əsərindən gəlir, hərçənd ki, aşağıda görəcəyimiz kimi, bu əsərlər arasında çoxlu fərqlər də vardır.

M.Nüaymənin əsəri İ.Turgenevin təsiri ilə yazması o demək deyildir ki, burada yaradıcı başlanğıc yoxdur. İstər haqqında danışdığımız halda, istərsə də başqa hallarda iki əsər arasındakı oxşarlıqlara təsadüf edəndə biz çox mürəkkəb və maraqlı bir hadisə ilə qarşılaşırıq. Bu hadisə də müxtəlif ölkələrdən, dövrlərin, xalqların yazıçılarını yaxınlaşdıran ədəbi təsir adlanır və həm də bu yazıçıların hamısının öz siması, səciyyəvi bədii xüsusiyyətləri, üslubları olur.

O da məlumdur ki, müxləlif ədəbiyyatlara məxsus yazıçıların əsərlərindəki aktual, vaxtı çatmış məsələlərin ümumiliyi bir tərəfdən cəmiyyətin tarixi inkişafından doğursa, zamanın problemləridirsə, o biri tərəfdən, ümumiyyətlə, ədəbi tərəqqinin qanunauyğunluqlarının ifadəsi olan beynəlmiləl ədəbi təsirin nəticəsidir.

Biz M.Nüaymənin pyesi ilə İ.Turgenevin romanı haqda danışarkən məhz belə təsiri və qarşılıqlı təsiri nəzərdə tuturuq. Qeyd edək ki, ərəb yazıçısı Turgenevin pyesindəki adları dəyişib hadisəbri Livana köçürməmişdir. Hər iki yazıçı qarşıya oxşar məqsəd qoymuşdur: nəsillər arasındakı konfliktdən bəhs etmək. Bu problem həm XIX əsrin ortalarında Rusiya, həm də XX əsr ərəb Şərqi üçün eyni dərəcədə səciyyəvi idi.

M.Nüaymə "Atalar və oğullar" pyesini 1916-cı ilin yayında yazmış və hissə-hissə "Əl-Fünun" ("İncəsənət") adlı mühacir jurnalında çap etdirmişdir. 1918-ci ildə isə əsər ayrıca kitabça halında Nyu-Yorkda buraxılmışdır.

Ərəb yazıçısının bu pyesini əvvəllər ədəbi-tənqidi məqalələrində ifadə olunmuş ədəbi prinsip və tələblərin bədii yaradıcılıqda həyata keçirilməsi təşəbbüsü kimi qiymətləndirmək olar. Bu pyesdə Nüaymə öz yazıçı meyarını praktik olaraq bədii əsərdə ifadə edirdi: ədəbiyyat bu günün tələblərinə cavab verməli və real həyatı öz adi, gündəlik təzahürlərində əks etdirməlidir.

Ədib öz tənqidi məqalələrində təqlidçi ənənəvi, köhnə ədəbiyyatla, həqiqi, canlı və müasir ədəbiyyatı qarşılaşdırırsa, "Atalar və oğullar" pyesində iki nəsil arasındakı konflikti başlıca ideya kimi seçmişdir. Əsərin mərkəzində ənənəvi movqelərindən möhkəm yapışan. çoxəsrlik adət və ənənəni, həyat tərzini qısqanclıqla qoruyan və öz baxışlarını yeganə doğru baxış sayan, övladlarını bu ruhda tərbiyə etmək istəyən "ata"dır, ikinci tərəfdə isə övladlar durur: onlar həyatın təzə meyllərinin təsiri ilə yeniləşməyə can atır, müasir olan hər şeyi mənimsəyir, köhnəlmiş adət-ənənə məngənəsindən çıxmağa çalışırlar, çünki bu ənənələr artıq onları təmin etmir. Ümumiyyətlə, pyesin qəhrəmanları yeniliyə can atırlar.

Hər iki əsər hadisələrin cərəyan edəcəyi mühitin təsviri ilə başlanır.

Nüaymənin pyesində təsvir olunan hadisələr XX əsrin əvvəllərində, balaca Livan şəhərində, zahirən uğurlu, tanınmış və varlı ailədə baş verir. Butrus bəy Samaxanın dul arvadı Ümilyas köhnə adət-ənənəyə söykənərək ailəsindəki nizamı saxlamağa çalışır, uşaqlarının taleyini istədiyi kimi həll edir. "Uşaqlar valideynlərə hörmət etməlidir" - bu, Ümilyasın əsas devizidir. O, öz qızını pozğun və boş bir adam olan Nəsir bəyə bircə ona görə vermək istəyir ki, o, tanınmış, bəy titulu daşıyan Musa bəy Arkuşun nəslindəndir. Ümilyas bu nikah vasitəsilə hörmətli, zadəgan ailə ilə qohum olmaq istəyir.

Onun böyük oğlu İlyas Samah savadlı, qabaqcıl görüşlü bir cavan oğlan olsa da, anasına qarşı durmağa iqtidarı yoxdur. İlyas öz ailəsində amansız və köhnəlmiş ənənələrlə toqquşur və onun öz anası bu ənənələrin ən canlı timsalıdır. O, inanır ki, köhnəlik beyinlərdə həddən artıq dərin izlər buraxmışdır. Bu haqda düşüncələr İlyası bədbinləşdirir. O, bihudə yerə köhnəlmiş ərəb ənənələrinin anlayışları ilə təhsilin ona verdiyi yeni düşüncə tərzi arasında çırpınır, çıxış yolu axtarır. Amma İlyas fəal şəkildə çıxış etmək, özünün və bacısının şəxsi azadlığını qorumaq iqtidarında deyildir. Düşdüyü vəziyyətdən yeganə çıxış yolunu intihara görür.

Bu zaman onların ailəsinə İlyasın dostu, məktəb müəllimi Daud Salam gəlir və ailənin yaşayışının ümumi axarını dəyişir. Daud onların evinə təzə bir nəfəs gətirir. İlyasa və bacısına gələcəyə inam təlqin etmək istəyir, onları bədbinlikdən qurtarmağa çalışır. Nəhayət, Daud dostu İlyasda və onun bacısında daha yaxşı həyat uğrunda mübarizə həvəsi yarada və oyada bilir.

Daud obrazının taleyində və səciyyəsində Turgenevin Bazarovu ilə müəyyən yaxınlıq vardır. Daud da Bazarov kimi bütün mübahisələrdə rəqiblərinə üstün gəlir, ağıl, möhkəm iradə, məqsədyönlülük, kişilik və dözüm kimi sifətləri ilə rəğbət doğurur. Daud daxili emosional həyatının canlılığı və zənginliyi ilə müəyyən dərəcədə Bazarovdan ustündür.

Məlumdur ki, Turgenev Bazarovu ateist kimi təsvir etmişdi. Ümilyas Dauddan soruşanda ki, hansı dinə inanır, o, cəsarətlə cavab verir: "Mənim inamım - mənim ürəyimdir. Ancaq ona xidmət edirəm". Bazarov kimi Daud da həyatın, xoşbəxtliyin açarını əməkdə görür, ondan sevinc və zövq alır. Turgenev qəhrəmanına saxta pafos, bəlağət yaddır, o öz fikirlərini sakit, qətiyyətlə söyləyir. Daud da sakit və düşünən adamdır. Dostunu səbrlə tərbiyə edir. Zinətə məhəbbət və həssaslıqla yanaşır, öz görüşlərini ona aşılamaq istəyir. Hər iki əsərin qəhrəmanı öz gücünə, tutduğu yolun doğruluğuna inanır.

Daud "atalar"ı tənqid edəndə əsəbiliyə yol vermir, mübahisə mövzusu olan bütün məsələləri tənqidi şəkildə araşdırır, müsahibini inandırmağa çalışır. Bazarovda gördüyünüz bir cəhət - yaşlılara qarşı istehza, onları vecinə almamaq Daudda yoxdur.

Əgər Bazarov qəti şəkildə liberallardan və boşboğazlardan ayrılmağa çağırırsa, Daud öz xalqının çox konkret sosial və mədəni ehtiyaclarından danışır.

Hər iki əsərdə konfliktin tərəflərinin mövqeyinə baxaq. Turgenevin romanında demokratları bircə Bazarov təmsil edir. Nə Arkadi Kirsanov, nə də Sitnikov və Kuşkina ciddi şəkildə "oğullar" cəbhəsinə aid edilə bilməz. M.Nüaymənin pyesində isə bacısı Şahidə də Daudun tərəfindədir, onun dünyagörüşünə rəğbət bəsləyir. İlyas və Zinət də onun tərəfinə keçirlər.

"Oğullar" cəbhəsini təmsil edən qəhrəmanların hamısı həmin dovr Livan cəmiyyətinin, onun yetişmiş sosial problemlərinin ifadəsidir. Müəllif hadisələri inkişaf etdirdikcə surətlərin daxili aləmi açılır, onların qarşılıqlı münasibətləri zənginləşir, hər obrazın fərdiyyəti formalaşır.

Pyesin müsbət qəhrəmanları əsrimizin iyirminci illərində formalaşmış livanlı gəncliyin nümayəndələridir: onlar Qərb mədəniyyəti ilə yaxından tanış idilər, Qərb romantizmi ideyaları ilə yaşayırdılar. Onlar üçün həyatın qədir-qiyməti həqiqət, ədalət və gözəllik uğrunda mübarizə ilə müəyyənləşirdi. Din onlar üçün ehkam deyildi, dinə inanırdılar, amma müsəlman, ya xristian olmaları onlar üçün dostluq və məhəbbət yolunda maneə ola bilmirdi.

Daud, İlyas, Şahidə və Zinət müəllifin öz görüşlərini ifadə edirlər: onların monoloqlarında, replikalarında bəzən Nüaymənin öz ideyaları eşidilir.

Əsərdə ataların iki nümayəndəsi vardır: Ümilyas və Musa bəy Akuş. Birincinin şəxsində müəllif dini fanatizmi, köhnəpərəstliyi, xürafat və mövhumatları ifşa etmişdilər. Ümilyasın təsəvvüründə adamlar varisi olduqları titullara, ictimai mövqeyə görə bolünürlər.

"Atalar" cəbhəsinin ikinci nümayəndəsi Musa bəy sosial cəhalətin timsalıdır. Osmanlı imperiyasına xas bürokrat aparatın nümayəndəsidir, nəzərə çarpacaq bir vəzifə tutmasa da, özünü dövlət çinovniki sayır. Öz sinfinin bütün üstünlüklərindən bircə bəy adını saxlaya bilmişdir. Vəzifə və bəy adı ona sadə adamları aldatmaq üçün lazımdır, fırıldaqları gerçəkləşdirmək üçün vasitədir. Pyesin iki mənfi qəhrəmanı arasında müəyyən fərq də vardır. Müəllif Ümilyası bir sıra xeyirxah, insan sifətləri ilə vermişdir. Amma Musa bəy haqda bunu demək olmaz: o, amansız, hiyləgər, təhlükəli, tamahkar, bir növ bütün mənfiliklərin məcmusudur.

Turgenevin romanında "atalar" cəbhəsini Kirsanov qardaşları təmsil edir. Onların simasında yazıçı XIX əsrin ortalarında mühafizəkar liberallığın bir çox tipik sifətlərini göstərmişdir. Onlar öz zadəgan hüquqlarını müdafiə edir, Özlərinin şərəf haqda təsəvvürləri ilə fəxr edirlər. Turgenevdə rus "ataları", xüsusilə Nikolay Petroviç bir sıra rəğbət doğuran keyfiyyətlərə malikdir.

M.Nüaymə isə öz "ata" qəhrəmanlarını amansızcasına ifşa edir, onların kütlüyünü, cahilliyini tənqid hədəfinə çevirir. Belə bir cəhətdə mənfi qəhrəmanların, köhnəliyin tarixən məhvə doğru getməsi ideyası daha quvvətli ifadəsini tapır.

Böyük rus tənqidçisi Pisarev qeyd edirdi ki, Turgenev "qəhrəmanlarından heç birinə xüsusi rəğbət bəsləmirdi", yəqin ona görə ki, o özü "atalar" cəbhəsinin nümayəndəsi idi. Nüaymə isə oğulların nümayəndəsi olduğu üçün onda "atalara" heç bir rəğbət yoxdur.

Beləliklə, cəsarətlə demək olar ki, Nüaymə təqlid yolu ilə getməmiş, Turgenev süjetinin də milli həyat həqiqətlərini təhlil etmək, doğma xalqının yetişmiş problemlərini qaldırmaq üçün istifadə etmişdi və bu da onun əsərinin milli özünəməxsusluğunu, bədii-məfkurəvi əhəmiyyətini şərtləndirirdi,

Rus və ərəb yazıçısının əsərlərini həyata realistik münasibət yaxınlaşdırır. Həm roman, həm də "Atalar və oğullar" pyesi öz dövrünün canlı xarakterlərini yaradan, kəskin problemlərini irəli sürən, dərin hayati mündəricəli, qabaqcıl ideyalı əsərlərdir.